

Hvor godt leser voksne nordmenn?

I vår del av verden mestrer de aller fleste lesekunsten i tradisjonell forstand, men samtidig har kravet til leseferdigheter økt i alle deler av det moderne samfunnet. Det forventes ikke bare at vi skal kunne lese, men også at vi skal kunne bearbeide og nyttiggjøre oss av ulike typer av skriftlig informasjon både i arbeidslivet og samfunns- livet generelt. Dette er bakgrunnen for Leseforståelsesundersøkelsen, den store internasjonale kartleggingen av leseferdighet blant voksne i aldersgruppen 16-65 år, som ble gjennomført i 2003.

For å vurdere leseforståelsen mellom borgere i inn- og utland

I løpet av 2003 gjennomførte Statistisk sentralbyrå (SSB) i samarbeid med Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger, Leseforståelsesundersøkelsen (LFU). LFU er en del av et internasjonalt forskningsprogram, Adult Literacy and Life Skills Survey (ALL), som omfatter parallelle undersøkelser i Bermuda, Canada, Italia, Mexico, Norge, Sveits og USA. Tilsvarende undersøkelser er også på trappene i en rekke andre europeiske og sentral- og søramerikanske land, og er planlagt gjennomført i 2006.

Forskningsprogrammet, som ALL og LFU er en del av, har sitt opphav i interessen kunnskap har fått siden midten av 80-tallet som en viktig faktor for økonomisk vekst (Romer 1986 og Lucas 1988). Økonomiske motiver er selv sagt ikke den eneste grunnen til å gjennomføre en slik kartlegging. Livslang læring går utover oppgradering av egne ferdigheter for å øke produktivitet og øke våre muligheter til å ta ut lønn for økt produktivitet – det er også en særdeles viktig faktor for individuell utvikling og deltakelse i samfunnet. Mange aspekt ved den enkeltes mulighet til å oppnå suksess avhenger av den enkeltes evne til å lære og tilegne seg ny kunnskap gjennom hele livet. Dataene fra IALS tyder på at det er grunn til å tro at muligheten til å tilegne seg kunnskap har en positiv innflytelse på sosiale relasjoner, likhet og generell livskvalitet (OECD and Statistics Canada 2000). Den viktigste grunnen for å gjennomføre ALL er kanskje likevel det som omtales som "the twin processes"; de ulike prosessene som resulterer i vinn- og tapssituasjoner knyttet til grunnleggende kompetanse blant voksne (OECD and Statistics Canada 2005).

LFU er et ambisiøst prosjekt med det for øyet å samle inn sammenlignbare data om voksne i Norge. Kompetansesidene som her fanges opp, er det som på engelsk heter "literacy" (OECD and Statistics Canada 1995):

"Evnen til å bruke trykte eller håndskrevne tekster:

- for å fungere i samfunnet og fylle kravene til ulike hverdagssituasjoner,
- for å kunne oppnå sine behov og personlige mål,
- for å utvikles i tråd med sine personlige forutsetninger."

Sammenlignbare og pålitelige data er en forutsetning, derfor er en stor innsats gjort for å gjennomføre undersøkelsene likt i alle deltakerlandene. ALL ledes internasjonalt av Statistics Canada i nært samarbeid med Educational Testing Service (ETS) i USA. Utdannings- og forskningsdepartementet har finansiert kartleggingen i Norge. Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger har hatt det nasjonale prosjektlederansvaret, mens SSB har hatt ansvaret for å samle inn og bearbeide dataene i Norge.

Bengt Oscar Lagerstrøm

Bengt Oscar Lagerstrøm er prosjektleder i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (bengt.oscar.lagerstrom@ssb.no).

Hvordan er undersøkelsen gjennomført?

Undersøkelser på tvers av landegrens, språkgrens og kulturer har mange utfordringer. Å kartlegge leseforståelse internasjonalt gjør det nødvendig å sikre at de psykometriske testene reflekterer ulike språk og kulturer. For å sikre dette har det vært et nært samarbeid mellom de ulike landene i utvelgelse og tilpassing av de ulike oppgavene. For å unngå kulturelle skjvheter i materialet ble et stort antall oppgaver uttestet i en pilotstudie. For Norge sin del skjedde dette i 2001 (Lagerstrøm 2005a). Dette gjorde det mulig å kryssjekke resultatene og velge de som gav mening på tvers av landegrens og kulturer til undersøkelsen. Videre medfører en direkte måling av voksnes leseforståelse at vi må besøke folk i deres egne hjem for å få tilgang til deres evner på en måte som vanligvis assosieres med skole og undervisning. Designet for undersøkelsen er uvanlig fordi det kombinerer de teknikkene vi vanligvis benytter for personundersøkelser med de som brukes for skoletester. Motivasjon av respondentene blir avgjørende i en slik situasjon. I gjennomsnitt avsatte respondentene i overkant av to timer på undersøkelsen, hvorav 60-70 minutter ble benyttet til oppgaveløsning i gjennomsnitt.

Alt arbeid med å registrere og skåre det innsamlede materialet ble gjort av egne team, i samsvar med prosedyrer og retningslinjer fastsatt av den internasjonale prosjektledelsen. I Norge ble svarene fra bakgrunnsintervjuet registrert av fast ansatte medarbeidere i SSB, som jevnlig utfører denne typen av arbeid, for å sikre høy kvalitet i denne delen av datafangsten. Denne gruppen hadde også ansvaret for å kode yrke og industri/næring i henhold til internasjonale retningslinjer.

Foto: Siri Bequist

Oppgavene ble vurdert og skåret av to team. Ett team vurderte oppgavene på prosa- og dokumentskalaen, og et annet team skåret oppgavene for tallforståelse og problemløsning. Begge teamene fikk en omfattende opplæring i å behandle de enkelte oppgavetyper. Alle svarene ble skåret av to personer, og eventuelle avvik ble vurdert av en tredje person som satte endelig skåre. For å sikre at fellesoppfattelsen av de ulike oppgavene ble ivaretatt på tvers av språkgrense, opprettet den internasjonale prosjektledelsen et elektronisk "snakkerom" for oppgaver som skapte problemer. Denne "svarbanken" informerte tilbake til alle de ulike teamene om riktig felles skåreratferd. Det ble også gjennomført en omfattende internasjonal reskåring hvor et utvalg av oppgavehefter ble vurdert av skårings-team i et annet land.

Hvem er spurt?

For å sikre sammenlignbare og pålitelige data fra alle deltakerlandene, er det trukket representative sannsynlighetsutvalg på 10 008 personer fra de ulike befolkningene i alderen 16-65 år. SSB sin utvalgsplan (Hoel et al. 1995) ble lagt til grunn for utvalget. I Norge er undersøkelsen gjennomført på norsk (bokmål), uavhengig av informantens morsmål. Alle er likevel forsøkt intervjuet for å fremskaffe demografiske opplysninger ved hjelp av tolk slik at leseferdigheter kunne estimeres. På denne måten er sannsynligheten for at denne delen av befolkningen skulle medføre skjevheter, redusert. Dette ble gjort for å sikre at kravet om 5 400 intervjuer ble oppfylt. Til sammen ble det gjennomført 5 523 intervjuer.

Registeret over befolkningens høyeste utdanning (BHU) ble benyttet som trekkegrunnlag. Utdanning ble klassifisert i samråd med den Internasjonale utdanningsklassifiseringen (ISCED) i grunnskole eller mindre, videregående og mer enn videregående skole.

Hva er det spurt om?

Vi har alle ulike roller som krever ulike typer av ferdigheter og evnen til å tilegne oss nye ferdigheter i et stadig raskere tempo. I rollen som arbeidstaker forventes det at man raskt kan sette seg inn i nye arbeidsoppgaver og samarbeide med nye personer. Man må kunne lese instruksjoner og meldinger, gi skriftlige rapporter og kommunisere ved hjelp av PC og andre tekniske innretninger. I rollen som konsumenter kreves det at vi kan ta til oss og sortere store mengder av informasjon. Særlig dreier dette seg om komplisert tallinformasjon som krever forståelse av mer eller mindre komplekse regneoperasjo-

MEDCO ASPIRIN **500**

BRUKSOMRÅDE: Hodepine, muskelsmerter, reumatiske smerter, tannverk, øreverk. LINDRER VED VANLIGE FORKJØLESESYMPTOMER.

DOSERING: GJENNOM MUNNEN. 1 eller 2 tablett hver 6. time, helst sammen med mat, ikke mer enn 7 dager om gangen. Oppbevares kaldt og tørt.

MERK: Må ikke brukes mot magekatarr eller magesår. Må ikke tas i kombinasjon med antikoagulerende medisiner. Må ikke brukes mot alvorlig leversykdom eller astma. Kan skade nyrene ved store doser over lengre tid. Før denne medisinen brukes mot vannkopper eller influensa hos barn, bør lege konsulteres om Reyes' syndrom, en sjelden, men alvorlig sykdom. Under svangerskap og amming bør denne medisinen bare brukes etter konsultasjon med lege, særlig i siste tredjedel av svangerskapet. Dersom symptomene varer ved, eller dersom det ved et uhell tas en overdose, må lege konsulteres. Oppbevares utilgjengelig for barn.

INGREDIENSER: Hver tablett inneholder 500 mg acetylsalisylsyre. Eksipient c. b. p. 1 tablett. Reg.nr. 88246

Made in the United States by STERLING PRODUCTS, INC.
1100 Middletown Industrial Blvd., Louisville, Kentucky 40223

Gjengitt med tillatelse

Spørsmål 9-10. Bruk medikamentetiketten på motstående side for å svare på spørsmål 9 og 10.

9. Hva er det maksimale antall dager du bør ta denne medisinen?

10. List opp tre situasjoner hvor du bør rådføre deg med en lege.

Eksempel på oppgave som måler praktiske leseferdigheter.

Referanser

Hoel, T., J.-A. Lie, S. Opdahl (1995): *Revisjon av SSBs utvalgsplan*. Statistisk sentralbyrå. Dokumentasjonsrapport.

Lagerstrøm, B. O. (2005a): *Leseferdståelsesundersøkelsen 2003*. Dokumentasjonsrapport, Statistisk sentralbyrå. Ikke publisert.

Lagerstrøm, B. O. (2005b): *Leseferdståelsesundersøkelsen blant minoritetsspråklige i Norge 2003/2004*. Dokumentasjonsrapport, Statistisk sentralbyrå. Ikke publisert.

Lucas, R. E. (1988): *On the mechanics of economic development*. *Journal of Monetary Economics*. 22(1): 3-42.

OECD and Statistics Canada (1995): *Literacy, Economy and Society; Results of the First International Literacy Survey*. Paris, OECD.

OECD and Statistics Canada (2000): *Literacy in the Information Age; Final Report of the International Adult Literacy Survey*. Paris, OECD.

OECD and Statistics Canada (2005): *Adult Literacy Survey, International Comparative Report* (arbeidstitel; under trykking).

Romer, P. M. (1986): *Increasing returns and long-run growth*. *Journal of Political Economy* 94(5):1002-1037.

ner. Dette er ferdigheter vi trenger ved innkjøp til hjemmet, i kontakt med banken, for å betale regninger, lese bruksanvisninger, lese kart og tidstabeller etc. Som borger forventes det av oss at vi kan svare skriftlig på henvendelser fra for eksempel skattemyndigheter, følge ulike lover og forskrifter, anvisninger og skilt i det offentlige rom etc.

For å kunne kartlegge ulike roller i dagliglivet som den enkelte har, er det gjennomført et todelt intervju – både for å kartlegge hvilke aktiviteter de ulike respondentene gjør eller har gjennomført og hvordan de faktisk løser oppgaver knyttet til hverdagslivet, enten dette skjer i en jobb- eller fritidssammenheng. Først ble det gjennomført et tradisjonelt intervjueradministrert intervju. Intervjuet omhandler en rekke områder som er viktige eksponeringskilder for ord og tall. Kartleggingen omfatter generelle demografiske opplysninger som utdanning, fødested, alder o.l., språkbakgrunn, foreldres fødeland, utdanning og arbeidssituasjon, arbeidsmarkedsstatus, bruk av ord og tall i arbeidsliv, deltakelse i utdanning og kurs, bruk av ord og tall i dagliglivet og bruk av IKT.

Informantene begynte den kognitive delen av intervjuet ved å løse et såkalt "Basishefte". Basisheftet kan betraktes som oppvarmingsøvelser og skal sile ut 2-3 prosent av befolkningen som har særdeles store problemer med å besvare spørsmålene i hovedheftet, for å unngå pinlige situasjoner for respondenten. Hver enkelt respondent som kom igjennom silingsmekanismen, fikk utdelt ett av i alt 28 hovedhefter med en komposisjon av lesetester. Leseoppgavene er konstruert for å måle ulike typer av ferdigheter knyttet til de fire ferdighetsområdene; prosatekst (sammenhengende tekst), dokumenttekst (ikke-sammenhengende tekst, med innslag av tabeller, figurer eller grafiske fremstillinger), tallforståelse ("numeracy") og problemløsning.

Tilleggsundersøkelse blant minoritetsspråklige i Norge

I tillegg til LFU ble det trukket et tilleggsutvalg på 800 personer i alderen 16 til 65 år med landbakgrunn fra Pakistan, Somalia og Vietnam bosatt i Oslo og Akershus. Årsaken til at vi valgte å kartlegge personer med innvandringsbakgrunn fra Pakistan, Somalia og Vietnam, ligger i vår erkjennelse av at innvandrere i Norge ikke er en homogen gruppe. Selv om denne inndelingen ikke gir oss et tverrsnitt av innvandrerbefolkningen i Norge, gir den et innblikk i forhold til relevante analysedimensjoner som årsak til innvandring og tidspunkt for innvandring i tillegg til de vanlige dimensjonene i sosiale analyser som kjønn, alder, sosial bakgrunn m.m. I tillegg til at personene skulle ha landbakgrunn fra Pakistan, Somalia eller Vietnam, ble utvalget trukket disproporsjonalt etter kjønn, utdanningsnivå og botid i Norge (Lagerstrøm 2005b).

Med unntak av at vi her brukte tospråklige intervjuere til å kontakte informantene for avtale om intervju, ble de samme prosedyrene for de ulike delene av datafangsten også brukt for tillegget om leseferdståelse blant minoritetsspråklige i Norge.